

Diversiteit in prentenboeken

De laatste tijd is er steeds meer aandacht voor diversiteit in boeken. Met behulp van praktijkvoorbeelden laten we zien hoe je ook met kleuters goed over prentenboeken met verschillende perspectieven kan spreken.

Juf Sophie: 'Hé, maar hebben jullie wel eens een verhaal gehoord dat een prins met een prins trouwt?'

Een aantal kinderen: 'Nee, meestal met een prinses.'

Juf Sophie: 'Maar kan een prins ook met een andere prins trouwen?'

Merel: 'Het kan wel.'

Juf Sophie: 'Ja, het kan wel.'

Merel: 'Maar het moet niet per se.'

Verhalen laten kinderen kennismaken met verschillende culturen en achtergronden

Spiegels en vensters

Het samen lezen van verhalen en (prenten)boeken laat jonge kinderen kennismaken met boekentaal en met de opbouw van verhalen. In de voor- en vroegschoolse periode wordt hiermee de basis gelegd voor het latere leesplezier. Daarnaast maken kinderen door te luisteren naar verhalen kennis met andere meningen, andere

werelden en andere perspectieven op zaken die ze zelf kennen. Volgens Sims Bishop (1990) kunnen verhalen *spiegels* zijn waarin de lezer zich herkent. Maar verhalen kunnen ook *vensters* bieden op een wereld die nog onbekend is voor de lezer. Tot slot kunnen verhalen een *glazen schuifdeur* zijn. Daarvan is sprake als de lezer in gedachten de nog onbekende wereld instapt en vanuit dit andere perspectief naar de zaken probeert te kijken. Verhalen kunnen dus een ingang bieden voor de burgerschapsopdracht van het onderwijs om leerlingen kennis te laten maken met verschillende culturen en achtergronden en te leren opgroeien in een pluriforme samenleving.

Op dit moment herkennen nog lang niet alle kinderen zichzelf in de verhalen en boeken op school (De Bruijn, Emmen, & Mesman, 2021). Gelukkig komen er steeds meer diverse (prenten)boeken voor het jonge kind op de markt. Het gaat om diversiteit in cultuur en achtergrond, in geloof, in gezinssamenstelling of in seksuele voorkeur. Deze boeken fungeren voor het ene kind als een spiegel, omdat het zichzelf of zijn familie in het boek herkent, en voor het andere kind als venster naar een wereld die er iets anders uitziet dan waaraan het gewend is.

Vooroordelen van jonge kinderen

Uit onderzoek blijkt dat jonge kinderen tot een jaar of zeven geleidelijk aan meer vooroordelen ontwikkelen over andere mensen. Na deze leeftijd nemen de vooroordelen weer af, al zijn er grote individuele verschillen (Raabe & Beelmann, 2011). We zien ook dat de meeste jonge kinderen vanaf een jaar of drie duidelijk hun sekse-identiteit afbakenen: sommige activiteiten of uiterlijkheden vinden ze 'echt voor jongens' en andere 'echt voor meisjes'. Ook spelen kinderen vaker met kinderen van hun eigen sekse (Van Keulen & Singer, 2012). Dat juist jonge kinderen vooroordelen ontwikkelen over mensen die anders zijn dan zij gewend zijn, kan te maken hebben met hun beperktere cognitieve vaardigheden. Zij richten zich vooral op opvallende uiterlijke kenmerken van anderen, zoals huidskleur (Brown, Tam, & Aboud, 2018). Als ze ouder worden, begrijpen kinderen beter dat je mensen kunt onderscheiden op basis van minder concrete aspecten, zoals karaktereigenschappen, of normen en waarden (Cameron, Rutland, Brown, & Douch, 2006).

Als jonge kinderen in contact komen met mensen die anders zijn dan zij ontwikkelen ze minder snel vooroordelen of nemen hun vooroordelen, als ze iets ouder zijn, af. De context waarin kinderen opgroeien, is dus erg belangrijk. Het maakt verschil of kinderen in etnisch meer diverse klassen zitten (Raabe & Beelmann, 2011). Een andere manier om kennis te maken met mensen die niet op jou of je familie lijken, is door het lezen van of luisteren naar boeken en verhalen. Op die manier komen kinderen in aanraking met andere perspectieven, met vensters op nog onbekende werelden.

In de praktijk

Met dit alles in het achterhoofd hebben enkele vierdejaarsstudenten van Hogeschool IPABO activiteiten ontworpen rond prentenboeken waarin personages en perspectieven voorkwamen die onbekend zijn voor een meerderheid van de kinderen. Een voorbeeld daarvan is het fragment waar dit artikel mee begint. Juf Sophie had hier een gesprek met haar groep 1/2 over het boek *Koning & Koning*. In dit boek wil de Koningin met pensioen en dus moet haar zoon, de kroonprins, trouwen. De kroonprins vindt geen enkele prinses leuk, maar wordt dan plotseling toch verliefd. Alleen niet op de prinses, maar op haar broer. De prinsen trouwen met elkaar en regeren het land als Koning en Koning.

De meeste studenten begonnen met het interactief voorlezen en nabespreken van het boek, gevolgd door een actieve verwerkingsopdracht, zoals een tekening. Het was de bedoeling dat kinderen open konden reageren op het verhaal en dat de studenten geen moralistische boodschap aan de kinderen zouden meegeven. Ze konden wel zelf bijdragen aan het gesprek door een ander perspectief ter sprake te brengen. De activiteiten werden uitgevoerd in groepjes van vijf of zes kinderen.

Eva ontwierp een activiteit bij het boek *Prinses Kevin*. Het boek gaat over een jongetje dat zich graag verkleedt als prinses. In het boek worden de reacties van de andere kinderen in de klas beschreven. De jongens met een ridderpak aan willen Prinses Kevin bijvoorbeeld geen hand geven. Eva bespreekt met haar kleuters wat zij daarvan vinden:

Juf Eva: 'Wat zou jij doen als jij zo'n ridder was?'

Onno: 'Geen hand geven.'

Juf Eva: 'Ook geen hand geven. En waarom niet?'

Onno: 'Omdat dan de jongen verkleed is als een meisje.'

Juf Eva: 'Dus omdat Kevin verkleed is als een meisje zou jij hem als ridder geen hand geven. Denkt er iemand daar anders over? Dat mag, hè, dat is helemaal niet erg. Iedereen heeft daar zijn eigen mening over. Liam? Wat zou jij doen als je zo'n ridder was?'

Liam: 'Eh, 'm wel een hand geven als 'ie een meisje was.'

Juf Eva: 'Oh, dus als 'ie een meisje was, dan zou je de prinses wel een hand geven. Oké, en Emma? Wil jij er nog iets over zeggen? Wat zou jij doen als je zo'n ridder was? Zou jij Kevin dan een hand geven of niet?'

Emma: 'Nee.' [zegt Emma stellig met haar armen over elkaar]

Juf Eva: 'Nee, en waarom niet?'

Emma: 'Omdat Kevin een boos gezicht heeft.'

In dit fragment is terug te zien dat sommige kinderen het, net als de kinderen in het boek, lastig vinden dat Kevin zich niet houdt aan de traditionele rolpatronen van jongens en meisjes. Onno en Liam willen hem ook geen hand geven en Liam voegt daaraan toe dat hij dat wel zou doen als Kevin een meisje was geweest, verkleed als prinses. Emma geeft ook aan dat zij Kevin geen hand zou geven, maar haar motivatie is anders: zij vindt dat hij boos kijkt. Op een later moment in de les praat Eva met de kinderen over hoe Kevin zich volgende keer zal willen verkleden:

Luuk: 'Ehm, eh, als, als politie.'

Juf Eva: 'Als politie, en waarom denk jij dat hij als politie verkleed wil?'

Luuk: 'Nou, omdat we dat ook buiten gingen spelen.'

Juf Eva: 'Omdat jullie dat ook buiten gingen spelen. En Onno wat denk jij? Hoe wil Kevin zich de volgende keer verkleden?'

Onno: 'Als Spiderman.'

Juf Eva: 'Als Spiderman en waarom denk je dat hij als Spiderman verkleed wil?'

Onno: 'Omdat ik dat vaak al heb gespeeld buiten.'

Het is interessant om te zien hoe het voor veel kinderen lastig is om hun eigen wens los te zien van die van Kevin. Zij kiezen vanuit hun eigen voorkeur. Kleuters kunnen

in het echte leven al best rekening houden met de voorkeur van een ander, maar het blijkt lastig om zich in een personage te verplaatsen.

Uiteraard reageren niet alle kleuters op dezelfde manier op het verhaal van Prinses Kevin. Lisa heeft het verhaal ook voorgelezen in haar kleutergroep. Deze kinderen merken vooral op dat Kevin een jurk aantrekt, omdat hij daar blij van wordt:

Juf Lisa: 'Waarom zou hij als een prinses verkleed gaan?'

Stef: 'Eh, dat 'ie gewoon zo een pak hebt.'

Juf Lisa: 'Ja, hij heeft zo een pak aan, maar waarom zou hij nou een jurk aantrekken?'

Stef: 'Eh, dat 'ie dat leuk vindt.'

Juf Lisa: 'Omdat hij dat leuk vindt, ja inderdaad.'

Stef: 'Want zijn gezicht kijkt ook blij.'

Dilemma's voor de leerkracht

Als leerkracht kun je bij het voeren van gesprekken over deze onderwerpen met kinderen geconfronteerd worden met uitspraken waar je het zelf niet mee eens bent. Dat overkwam Noor in gesprek over *De boer en de dierenarts*. In dit boek is de boer verliefd op de (mannelijke) dierenarts, maar hij durft daar geen werk van te maken. De dieren grijpen in en verzinnen een plan waardoor de dierenarts wel langs moet komen. Zo komen de boer en de dierenarts uiteindelijk toch samen en verklaren zij elkaar hun liefde.

Juf Noor: 'Ze zijn verliefd op elkaar.'

Lina en Julia: 'Uuuuuuhl'

Juf Noor: 'Uuhl? Waarom vinden...'

Julia: 'Ze zijn twee mannen en kussen ze elkaar.'

Noor schrikt en vraagt uitleg aan Julia. Die vertelt dat zij het 'heel vies' vindt. Noor is enigszins gerustgesteld als Julia desgevraagd aangeeft dat zij het ook vies vindt als een jongetje en een meisje kussen. Andere kinderen blijven echter van mening dat het raar is dat twee mannen verliefd zijn op elkaar.

Noor besluit op dat moment dat zij het toch belangrijk vindt om een ander perspectief op de zaken te geven en zij vertelt de kinderen dat zij vindt dat iedereen op iedereen verliefd mag worden, jongen of meisje. De kinderen gaan daar niet op in. Noor schrijft

in haar reflectie: 'Ik had sterkere vragen kunnen stellen om er dieper op in te gaan. Tijdens de les schrok ik van de reacties en kon ik moeilijk hierop anticiperen.' Later besloot Noor het boek voor te lezen aan zes kinderen uit groep 3 en 4. Tot haar grote verrassing reageerden deze oudere kinderen heel anders dan haar kleuters. De kinderen waren blij en enthousiast dat de boer en de dierenarts aan het eind van het verhaal bij elkaar kwamen. Dat het om een liefde tussen twee mannen ging, maakte voor deze kinderen geen verschil. Eén van de kinderen zei: 'Maar een jongen en een jongen kan ook trouwen, maar dan heet je anders. Dan heet je geen bruid en bruidegom, maar dan heet je anders. Alleen dat weet ik niet.' Deze keer voelde Noor zich beter voorbereid op de les, waardoor ze het gesprek positiever in ging. Naar aanleiding van haar ervaring bij de kleuters besloot ze de nadruk te leggen op het gevoel van verliefdheid. De kinderen maakten zelf de stap naar de verliefdheid tussen twee mannen. Het zou kunnen dat deze wat oudere kinderen meer ervaringen hebben met diversiteit en inclusiviteit en dat zij minder vooroordelen hebben ten opzichte van mensen die 'anders' zijn.

Verhalen kunnen vensters bieden op een wereld die nog onbekend is

In gesprek gaan

Het lezen van meer diverse verhalen kan bij jonge kinderen het begrip vergroten voor mensen die anders zijn dan zij zelf. De kinderen in de fragmenten maakten kennis met verhalen die een ander perspectief boden. Als sommige kinderen vooroordelen laten zien, of, in onze ogen, ongepaste reacties geven, is dat niet iets om van te schrikken. Het is een mooi aanknopingspunt om het gesprek aan te gaan met de

kinderen en de verschillende interpretaties van het verhaal te bespreken. Ook gesprekken tussen kinderen onderling over het verhaal kunnen aangemoedigd worden.

Literatuurlijst

- Bishop, R. S. (1990). Mirrors, windows, and sliding glass doors. *Perspectives*, 6(3), ix–xi.
- Brown, C. S., Tam, M., & Aboud, F. (2018). Ethnic prejudice in young children in Indonesia: Intervention attempts using multicultural friendship stories. *International Journal of Early Childhood*, 50, 67-84.
- De Bruijn, Y., Emmen, R.A.G. & Mesman, J. (2021). Ethnic Diversity in Children's Books in the Netherlands. *Early Childhood Educ J* 49, 413-423 (2021).
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R., & Douch, R. (2006). Changing children's intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development*, 77(5), 1208-1219.
- Raabe, T., & Beelmann, A. (2011). Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence: A multinational meta-analysis of age differences. *Child Development*, 82(6), 1715-1737.
- Van Keulen, A., & Singer, E. (2012). *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Amsterdam: Reed Business.